

Karolina Ferreira Fernandes

ORCID: 0000-0001-7814-3085

Uniwersytet w Białymstoku

**INTERNET JAKO NARZĘDZIE REWITALIZACJI
WSPÓLNOTY KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO**

**INTERNET AS A TOOL OF REVITALIZATION
OF THE CATHOLIC CHURCH COMMUNITY**

| Abstrakt

Rewolucja medialna zmieniła sposób komunikacji Kościoła katolickiego i nieodwracalnie zmieniła jego struktury. W sposób niezamierzony ożywiła dyskusje religijne i aktywność wiernych w sieci. Do wirtualnej aktywności zachęca również Watykan. Artykuł przytacza pozytywne przykłady takiej aktywności i analizuje ich wpływ na kształt obecnego Kościoła katolickiego.

- Słowa kluczowe: Kościół katolicki, wirtualna wspólnota, Internet.

| Abstract

The media revolution changed the way the Catholic Church communicates and irreversibly reshaped its structure. New virtual reality unintentionally enlivened religious discussions and activities of members of the church on the Web. The Vatican also supports virtual activities and sees it as a chance for development. The article cites positive examples of commitment to virtual life and analyses their impact on the shape of the current Catholic Church.

- Keywords: Catholic Church, virtual community, Internet.
-

| Wstęp

Nauki społeczne przez długi czas opisywały przejawy sekularyzacji społeczeństw Zachodnich. Odejście od religii miało być nieodłącznym elementem modernizacji, niejako nieodwracalną implikacją w umyśle nowoczesnego człowieka, synonimem nowoczesności. Powszechny w dyskursie naukowym trend interpretacji religijnej rzeczywistości zyskał wielu zwolenników, m.in.: Durkheima, Luhmanna, Luckmanna, Bergera, Hervieu-Leger, Starka i Baninbridgera (Vattimo 2006: 94). Jednocześnie pomimo długiej tradycji opisującej zeświecczenie społeczeństw, w wielu miejscach „Bóg nie umarł”, a tendencje społeczne okazały się wprost przeciwne do zapowiadanych. Popularność nowych ruchów religijnych stawiała socjologów w kłopotliwej sytuacji i wymaga ponownego zbadania i weryfikacji postawionych tez (Mikołajewska 1999: 236). Teorie sekularyzacji przestały być wystarczające do opisu współczesnej rzeczywistości i wymagają szerokich uzupełnień oraz analiz naukowych. Współcześni socjologowie religii coraz częściej opisują proces nasilenia zaangażowania religijnego, jednocześnie nie obalając w pełni teorii swoich poprzedników, a jedynie je modyfikując, na skutek obserwacji postępujących zmian w rzeczywistości społecznej. Wielu badaczy przyjmuje tezę, iż zachodzą równocześnie procesy sekularyzacji i odnowy wiary, nie wykluczając się nawzajem (Marianiński 2010: 96).

W tym artykule autorka skupia się na relacji między teoriami sekularyzacji a jej współczesną krytyką oraz opisuje enklawy internetowe, w których nastąpił silny rozkwit religijności. W swoich rozważaniach rozwija tezę, iż w znaczącej liczbie przypadków dużą rolę odegrały kanały treści religijnych w Internecie, stanowiąc bodziec do dalszych poszukiwań oraz budowania wspólnot podobnych do siebie ludzi. Uznaje, że Internet to jeden z kluczowych czynników współczesnych przemian społecznych, w tym również desekularyzacji zachodnich społeczeństw. Dzisiejszą eksplozję w dostępie do wiedzy (również z dziedziny duchowości i teologii) można pod względem skutków cywilizacyjnych porównać do upowszechnienia druku, który był sprawcą przełomu umysłowego i przemysłowego. Jednakże w przypadku druku, społeczeństwo miało znacznie więcej czasu na przystosowanie się do

nowych zmian. Internet natomiast wymaga szybkiej reakcji. Nowa sytuacja jest szczególnie istotna dla kościołów i związków religijnych, które konfrontują się obecnie z wieloma nowymi ruchami religijnymi oraz mają coraz mniej wyznawców podległych autorytetowi hierarchów.

| Sekularyzacja, desekularyzacja – współczesne kierunki badawcze

Współczesne wymiary życia religijnego i duchowego stanowią trudne zagadnienia badawcze, wymykające się z ram klasycznej socjologii religii, bazującej głównie na teoriach sekularyzacji (Mariański 2010: 195). Okazuje się bowiem, że sekularyzacja nie jest procesem jednostronnym i linearnym. Zdaniem niemieckiego socjologa Paula Zulehnera od połowy lat dziewięćdziesiątych obserwujemy znaczący wzrost zainteresowań tematyką religijną. W wielkich metropoliach – takich jak: Lizbona, Wiedeń czy Bruksela – pojawia się wiele inicjatyw religijnych. Nie oznacza to jednak, że wszyscy odbywający praktyki religijne wrócą do tradycyjnych Kościołów (Zulehner 2006). Zdaniem Zulehna istnieją dwie drogi interpretacji powrotu do religii. Pierwsza, religia powraca jako odpowiedź na kryzys nowoczesności i jest niejako próbą cofnięcia się do czasów przednowoczesnych. Druga, wskazuje, że współczesne czasy nie są w stanie stworzyć instytucji, którym udałoby się zaspokoić głód potrzeb wyższego rzędu (tamże).

Jose Casanova podkreśla, że sekularyzacja w Europie przebiega na różnych poziomach. Dodatkowo obala powszechnie przyjęte teorie prywatyzacji religii i próbuje udowodnić, iż w wielu miejscach dochodzi do zjawiska przeciwnego, zwanego przez autora deprywatyzacją. Religia opuściła domowy spichlerz i ciągle się upublicznia. Jest to niejako wyraz odmowy odgrywania jedynie marginalnej funkcji. Dodatkowo istnieją miejsca, w których wiara stała się obiektem publicznego zainteresowania, czego przykładem może być ruch „Solidarności” w Polsce, gdzie elementy wiary katolickiej odegrały kluczową rolę w jego powstaniu. Zdaniem autora, obserwacja zjawiska reprivatyzacji kultu skłania do myślenia, że religia we współczesnym świecie nie zanika i niewątpliwie nadal będzie miała duży wpływ na kształtowanie

świata. Olbrzymią areną do głoszenia treści religijnych jest Internet, z którego na początku 2019 roku korzystało 4,5 mld ludzi na świecie, a liczba ta ciągle rośnie. Wielu internautów dzieli się w sieci treściami religijnymi i szuka odpowiedzi na transcendentne pytania. Rewolucja technologiczna nie omija świata duchowego zachodniej cywilizacji, formując nowe formy religijnego wyrazu i na nowo weryfikując tradycyjne poglądy.

Zgodnie ze stanowiskiem Luhmanna sekularyzacja jest procesem europejskiego rozwoju kultury, który polega na dyferencjacji, rozumianej jako rozpad dawnych jedności, takich jak: wiary i moralności, harmonii natury i stworzenia oraz ukształtowaniu się specyficznie europejskiego obrazu świata opartego na fundamentach sprzeczności i konfliktów. W swojej pracy *Funkcja religii* Luhmann przede wszystkim dokonuje gruntownej krytyki swoich poprzedników. Na początku odwołuje się do klasycznej koncepcji Emila Durkheima, twierdząc, iż jego założenia o integracyjnej roli religii, nie mogą się urzeczywistnić, chyba że bóstwem uczynimy, jak uważa sam Durkheim, społeczeństwo. Zdaniem Luhmanna religia w dużo szerszej mierze przyczynia się do podziałów, degradacji więzi społecznych. Krytyczne uwagi można również odnaleźć w kierunku koncepcji religii jako interpretacji rzeczywistości. Zdaniem badacza funkcją religii jest „reformowanie nieokreślonej kompleksowości”. W procesach tych jednak sama religia ulega przekształceniom, które generalizują albo ograniczają się do zróżnicowanej, okazjonalnej reakcji (Skąpska 1998: VII-XI). Wydaje się, że przedstawiony pogląd przez niemieckiego socjologa jest coraz bardziej aktualny w wirtualnym świecie. Nowa, szybka rzeczywistość, niejako wymusza szybkie zmiany, które mają swoje pozytywne i negatywne implikacje dla Kościoła katolickiego.

| Internet jako źródło odnowy wiary

Odnosząc się do współczesnych teorii socjologicznych, możemy dojść do wniosku, iż członkowie nowoczesnych społeczeństw, ciągle szukają odpowiedzi na pytania egzystencjalne w instytucjach religijnych. Od poprzednich pokoleń odróżnia ich tylko źródło pozyskiwania wiedzy, zwłaszcza w począt-

kowej fazie poszukiwań. Informacji na temat swoich wątpliwości, jak i we wszystkich innych materiach życia szukają w Internecie. Zarówno w Polsce, jak i na świecie odnotowuje się ciągle wzrost zapytań o tematykę religijną w sieci. W nowe ruchy religijne zaangażowani są często młodzi ludzie, którzy nie pamiętają rzeczywistości bez Internetu i wyszukiwarki Google.

Parametry czasu i przestrzeni oraz cały kontekst socjokulturowy wciąż podlegają zmianom, dlatego też sposób mówienia o Chrystusie zmienia się w zależności od jakości, głębokości i zakresu tych przemian (Śmigiel 2014: 159). Kościół, który zawsze tworzył ruchy broniące się przed nowoczesnością utożsamianą z sekularyzacją, zdał sobie sprawę, że musi dostrzec „znaki czasu” i przynajmniej w dziedzinie dyskursu współczesności własne nauczanie (Casanova 2008: 81). Ta przemiana katolicyzmu okazała się szczególnie ważna, ponieważ nowoczesny dyskurs sekularyzmu często tworzony był właśnie w relacji do katolicyzmu, pojmowanego jako religia zasadniczo fundamentalistyczna, niezmienna i antynowoczesna (Casanova 2008: 81).

Do głoszenia „dobrej nowiny” szybko wybrane zostało środowisko nowych mediów. Przełom wieków XX i XXI wykazał się wzmożonym wzrostem aktywności medialnej. Watykan pokazał, że potrafi wykorzystać najnowsze trendy komunikacyjne i odnosi na tym polu spektakularne sukcesy, do których przyczynili się również zaangażowani w internetową ewangelizację kapłani. Działalność chrześcijańska jest łatwo dostrzegalna w nowoczesnych kanałach komunikacji, takich jak portale społecznościowe. Zagraniczne serwisy Twitter i Facebook przyciągnęły wielu użytkowników chrześcijańskich, którzy uznali je za świetne narzędzie do ewangelizacji i wymiany poglądów religijnych. Chrześcijańskie treści przeniknęły laickie sieci, stając się jedną z wielu dominujących narracji. Wiele informacji religijnych publikowanych jest również oddolnie, co przyczynia się do popularyzacji kultury chrześcijańskiej. W wirtualnym medium ludzie chętniej wypowiadają się na temat swoich poglądów religijnych, niejako zapominając, że audytorium ich wypowiedzi może być bardzo szerokie. Liczne grupy, kapłani i instytucje kościelne używają „wirtualnej ambony” do głoszenia swoich przekonań. Różnorodność opinii i konkurencja wewnątrz Kościoła katolickiego, zarówno między kręgami świeckimi, jak i zakonnymi, prowadzi do rozwoju dyskursu religijnego i rozkwitu religijnego. W kręgach

zakonnych istnieje nawet potwierdzający ową tezę stary dowcip, który mówi, iż teologia będzie się rozwijać do czasu, kiedy dominikanie będą się spierać z jezuitami. Zanik sporu w świetle klasztornej żartu miałby oznaczać marazm religijny i brak bodźca do zadawania egzystencjalnych pytań.

| Internetowi kaznodzieje

Istnieje duża dysproporcja w poziomie usług religijnych. Dzięki rewolucji technologicznej część różnic można zniwelować, np. osoby z małych miejscowości mogą odsłuchać w sieci kazania z dużych ośrodków miejskich. Innym źródłem wiedzy, są starannie przygotowane, atrakcyjne wizualnie i merytorycznie *vlogi* zamieszczane na kanałach YouTube oraz różnych portalach społecznościowych. Do liderów wśród autorów treści religijnych w sieci można zaliczyć wielu kapłanów. Największą popularność zdobył dominikanin o. Adam Szustak, który na swojej podstronie na Facebooku nazwanej „Langusta na Palmie” skupia 250 tys. obserwujących oraz 583 tys. osób subskrybujących jego kanał na YouTube. Dodatkowo zasięg jego publikacji jest znacznie większy i niektóre filmy osiągają ponad milion wyświetleń. Zakonnik przyciąga do Kościoła katolickiego bardzo wielu młodych ludzi, mówiąc młodzieżowym i dosadnym językiem. Jednocześnie głosi konserwatywne poglądy i zachęca do tradycyjnych praktyk religijnych. Dużym sukcesem cieszą się jego coroczne rekolekcje wielkopostne, które składają się z 40 skrupulatnie przygotowanych nagrań. Dominikanin organizuje również modlitewne i integracyjne spotkania w ośrodkach rekolekcyjnych, kościołach i innych miejscach publicznych, na których zjawiają się wielotysięczne tłumy. Oznacza to, iż działalność internetowa oddziałuje również poza rzeczywistością wirtualną.

Inną popularną postacią w polskim Internecie jest ks. Piotr Pawlukiewicz, który przez wiele lat głosił kazania w czasie mszy akademickich w kościele św. Anny w Warszawie. Mimo tego, że kapłan, z powodu choroby, obecnie nie głosi regularnie kazań, treści, które wcześniej zamieścił w sieci, ciągle zyskują nowych słuchaczy. Strona www.kazaniaksiedzapiotra.pl zawiera wirtualną bibliotekę archiwalnych nagrań.

Światową popularność zyskał polski kapłan, ks. Piotr Wiśniowski, który założył na portalu Facebook anglojęzyczny kanał *Ask A Catholic Priest* (<https://www.facebook.com/AskAPriest>). Na swoim kanale oferował odpowiedź na zadane mu pytania i wychodził na przód dylematom młodzieży. Obecnie jest dyrektorem EWNT Polska, polskiego oddziału amerykańskiej katolickiej stacji telewizyjnej. W ramówce kanału znajdują się filmy, dokumenty oraz programy dla dzieci i młodzieży. Programy nadawane są w języku polskim i dostępne przez portal internetowy.

| Popularne portale religijne

Internet pod hasłami: „duchowość” „wiara”, „sens życia” oferuje miliony stron internetowych. Pierwsza katolicka strona internetowa w Polsce została założona w 1996 roku i nosiła nazwę *Mateusz.pl* (Kloch i Przybysz 2014: 65). Drugim, bardzo długo działającym serwisem jest *Opoka.org* – prowadzona codziennie od ponad 20 lat największa biblioteka tekstów religijnych, nauczania papieskiego oraz bieżącej liturgii. Dużą popularnością wśród „usieciowionych” katolików cieszy się również portal społeczno-informacyjny *Deon*, który jest tworzony we współpracy krakowskich jezuitów i wydawnictwa WAM. Strona ma charakter społecznościowy i na jej łamach, obok profesjonalnych dziennikarzy, publikują również internauci. W czołówce katolickich portali znajdują się również „Gość Niedzielny”, „Tygodnik Powszechny” oraz „Tygodnik Katolicki Niedziela”. Sporą grupę stanowi także *Radio Maryja* i *Telewizja Trwam*.

| Mobilne aplikacje religijne

Osoby religijne sprawnie posługujące się w cyfrowym świecie, korzystają z udogodnień technicznych również w swoim życiu duchowym. Największym polskim przedsięwzięciem na tym polu jest superprodukcja *Biblia Audio*, która jest jednym z najdłuższych słuchowisk wyprodukowanych w Europie, dostępnym na płytach CD oraz w darmowej aplikacji mobilnej. W nagraniach

wzięło udział prawie 500 aktorów i 10 tys. statystów, m.in.: Jerzy Trela, Małgorzata Kozuchowska, Anna Seniuk, Roman Kłosowski, Anna Polony, Teresa Budzisz-Krzyżanowska, Adam Woronowicz, Krystyna Janda, Mariusz Benoit, Miłogost Reczek, Wojciech Malajkat, Cezary Żak i wielu innych. Do całego materiału powstało pełne udźwiękowanie, efekty specjalne, a także oryginalna muzyka symfoniczna. Całość stanowi bardzo profesjonalne nagranie wyreżyserowane przez Krzysztofa Czczota.

Bardzo popularną aplikacją mobilną jest również *Modlitwa w drodze*, zawierająca codzienne kilkuminutowe medytacje w formie dźwiękowej i tekstowej. Dostępna on-line kontemplacja zakorzeniona jest w duchowości ignacjańskiej i jest zaproszeniem do regularnego czytania Ewangelii, którą w każdej chwili można odtworzyć w telefonie. Program zawiera codzienny fragment *Pisma Świętego* oraz komentarz do niego. W ramy aplikacji wbudowany jest także modlitewnik (<https://modlitwawdrodze.pl/aplikacja>).

Również samo *Pismo Święte* ma wiele wirtualnych publikacji. Najpopularniejsze e-wydanie powstało na potrzeby Wydawnictwa Świętego Pawła. Posiada ono nowoczesny wygląd i zachęcający do korzystania interfejs. Zawiera wprowadzenie, treść *Starego i Nowego Testamentu*, narzędzia do robienia zakładek, notatek oraz modlitwy. W konsekwencji, w kościołach można coraz częściej zaobserwować klęczących młodych ludzi wpatrzonych w ekran smartfonu i korzystających z takich nowatorskich narzędzi zamiast tradycyjnej książeczki do nabożeństwa.

Internet jako narzędzie promowania tradycyjnych wydarzeń religijnych

Strony WWW i portale społecznościowe służą również do promowania tradycyjnych wydarzeń i nabożeństw religijnych. Dzięki nagłaśnianiu treści religijnych w nowoczesnych mediach można zaobserwować wzrost popularności wielu bardzo tradycyjnych obrzędów wśród młodych ludzi. Coraz częściej młodzież uczestniczy w porannych roratach, mszach trydenckich, drogach krzyżowych. Niektóre wydarzenia zyskują nowy charakter i przy-

stosowują się do młodego pokolenia wiernych. W Polsce popularność zyskały np. tzw. ekstremalne drogi krzyżowe, przypominające w swoim charakterze treningi survivalowe. Odbywają się one zazwyczaj w nocy i wiążą się z dużym wysiłkiem fizycznym. Jednocześnie jednoczą wokół siebie młodych ludzi i dają im poczucie wspólnoty.

Msza roratna, pierwsza msza o wschodzie słońca w okresie adwentu, również przeżywa swój renesans. Hashtag *#roraty* posiada tysiące zdjęć młodych ludzi chwalcących się w mediach społecznościowych, że zdołali wstać przed świtem na nabożeństwo. Wzrost popularności można zaobserwować również w czasie nabożeństw, podczas których kościoły o godzinie 6 rano wypełniają się po brzegi.

| Religia z humorem

Popularne internetowe memy i satyry również nie omijają tematów religijnych. Znanym autorem w sieci wykorzystującym autorskie, humorystyczne grafiki do ewangelizacji jest Agencja Reklamowa Dayenu Design for God. Krakowska firma wyprodukowała dla „wielbicieli Bonda i fanów Zwiastowania” koszulkę Maryjną nawiązującą do fragmentów *Pisma Świętego* „Zmieszana, nie wstrząśnięta”. Właścicielka sklepu Dorota Paciorek w wywiadzie dla „Gazety Wyborczej” powiedziała: „bo taka była Matka Boska, jak się Jej objawił anioł. Dziś byłoby podobnie, choć pewnie powiedziałby *Have fun*” (Rachid Chehab 2014). Jednocześnie firma dba o to, by przekaz nie oburzał i nikt nie czuł się urażony. Takie projekty cieszą się uznaniem młodych odbiorców, którzy doceniają nowoczesne modne nadruki, z bardzo subtelnymi, nienarzucającymi się elementami religijnymi.

Wiele osób dzieli się publikacjami z fanpage’a „Katolickie memy”, funkcjonującej na portalu Facebook. Są one szeroko dostępne w sieci i dotyczą wielu wydarzeń z bieżącego życia Kościoła oraz świąt liturgicznych. Pełnią funkcje ewangelizacyjne, informacyjne i humorystyczne. Autoironia i dystans do siebie odrywają od religijnego formalizmu, z którym nie chce się utożsamiać młode pokolenie.

| Podsumowanie

Nowa forma ewangelizacji niesie za sobą pewne zagrożenia. Strony chrześcijańskie stanowią obecnie duży odsetek informacji znajdujących się w Internecie. W takiej sytuacji, nikt nie ma kompletnej kontroli nad tym, co dane portale zawierają. W przypadku marketingu firm i produktów istnieją rozmaite procedury kontrolne, dzięki którym nawet drobne publikacje, zatwierdza inna osoba, a zamieszczane treści są weryfikowane i poddawane dyskusji. W sytuacji Kościoła katolickiego niekontrolowany przepływ treści, może powodować wiele nieporozumień. „Ewangelizatorem” może być każdy, więc bardzo trudno odpowiedzieć na pytanie, kto odpowiada za rozpowszechniane informacje. Dotyczy to zwłaszcza stron prowadzonych oddolnie przez lokalne wspólnoty, gdzie mimo dobrych chęci, brak dobrego przygotowania może powodować publikowanie treści nie do końca zgodnych z nauką Kościoła. Zdaje się jednak, że plusy przewyżniają zagrożenia, ponieważ Stolica Apostolska ciągle z entuzjazmem zachęca do korzystania z potencjału Internetu.

Eksplodują treści religijnych w sieci ukazuje ciągle żywą potrzebę dzielenia się wiarą oraz pogłębiania informacji na jej temat. Dzięki konfrontacji z wiernymi, skostniały Kościół zmusza się również do samorozwoju i zmagania z wezwaniem współczesności. Jest także wiele przykładów przenoszenia wirtualnej działalności do tradycyjnych instytucji oraz w konsekwencji odrodzenia i powstawania wielu nowych wspólnot religijnych. Istnieje w naukach społecznych duża potrzeba przyjrzenia się temu zjawisku z nowej perspektywy badawczej, uwzględniającej wpływ nowych technologii na formy religijności Polaków i stan współczesnego Kościoła.

| BIBLIOGRAFIA

1. *Ask A Catholic Priest*, <https://www.facebook.com/AskAPriest/>, [dostęp: 24 stycznia 2020].
2. Casanova J., (2008), *Katolicyzm a sekularyzacja*, [w:] „Znak”, nr 10(60).

3. *Kazania księdza Piotra Pawlukiewicza*, www.kazaniaksiedzapiotra.pl, [dostęp: 14 stycznia 2020].
4. Kloch J., Przybysz M., (2014), *Nowe media w Kościele*, „Nowe Media”, nr 2(8).
5. *Langusta na palmie*, www.langustanapalmie.pl, [dostęp: 24 stycznia 2020].
6. Mariański J., (2010), *Religia w społeczeństwie ponowoczesnym. Studium socjologiczne*, Warszawa, Oficyna Naukowa.
7. Mikołajewska B., (1999), *Wspólnoty religijne*, [w:] B. Mikołajewska, *Zjawisko wspólnoty. Wybór tekstów*. The Linton's Video Press, CT, USA.
8. *Modlitwa w drodze*, www.modlitwawdrodze.pl, [dostęp: 22 stycznia 2020].
9. Rachid Chehab M., (2014), *Nowy design katolicki, czyli dewocjonalia też mogą być hipsterskie*, „Gazeta Wyborcza” z 12 lipca, <https://wyborcza.pl/0,155287.html#TRNavSST>, [dostęp: 24 stycznia 2020].
10. Skąpska G., (1998), *Niklasa Luhmanna socjologia religii jako element ogólnej teorii systemu społecznego*, s. VII-IX, [w:] N. Luhmann, *Funkcja religii*, Kraków, Zakład Wydawniczy Nomos.
11. Śmigiel W., (2014), *Jak głosić Jezusa w dobie nowej ewangelizacji*, „Teologia Pastoralna, Rocznik Teologii Katolickiej”, T. XIII/2.
12. Vattimo G., (2006), *Koniec nowoczesności*, Kraków, Universitas.
13. Zulehner P., (2006), *Przyszłość Kościoła, przyszłość duchowości*, „Laboratorium WIĘZI”, nr 12, http://wiesz.pl/laboratorium/teksty.php?przyszlosc_kosciola_przyszlosc_duchowosci&p=1, [dostęp: 9 stycznia 2020].